

De strijd tegen structureel racisme in het overheidsbeleid

Dr Laura Westerveen (VUB)

Bonjour, goedemorgen, mijn naam is Laura Westerveen en ik ben postdoctoraal onderzoeker aan de Brussels School of Governance van de Vrije Universiteit Brussel. Als politiek wetenschapper, ben ik gevraagd om een korte presentatie te geven over de strijd tegen racisme in het publiek beleid, of het beleid van de overheid inzake racisme.

Voordat ik zal ingaan op verschillende soorten of typen van beleid die gevoerd kunnen worden in de strijd tegen racisme, wil ik eerst ingaan op het belang van een gedegen anti-racisme beleid, in het bijzonder in het Brussels hoofdstedelijk gewest. Waarom is een dergelijk beleid nodig in Brussel?

Zoals we allen weten is Brussel een van de meest diverse steden ter wereld. Bijna driekwart van de Brusselaars heeft buitenlandse roots. Een aandeel dat veel hoger ligt dan in Vlaanderen en Wallonië. Deze super-diversiteit in Brussel brengt veel kansen met zich mee, maar verscherpt ook de uitdaging om voor alle Brusselaars een gelijkwaardige en rechtvaardige samenleving uit te bouwen.

Hoewel Brussel dus erg een erg diverse bevolking heeft, is er heel wat onderzoek voorhanden dat de discriminatie van mensen met een migratieachtergrond in Brussel aantoont. Deze onderzoeken laten zien dat Brusselaars met een niet-Belgische origine niet dezelfde mogelijkheden en kansen krijgen als Brusselaars met een Belgische origine. Dit geldt bijvoorbeeld voor de woningmarkt, de arbeidsmarkt en ook voor het onderwijs. Zo hebben praktijktesten discriminatie op de Brusselse huurmarkt aangetoond en is ook de etnische kloof in het onderwijs en op de arbeidsmarkt, net als in de andere gewesten overigens, nog altijd zeer hoog in Brussel. Dit maakt duidelijk dat Brussel, onder een sluier van super-diversiteit, een smet draagt van structurele ongelijkheden voor migranten en minderheden.

Om een gedegen anti-racisme beleid te voeren, is mijns inziens een duidelijke definitie van racisme nodig. Immers, voordat we kunnen kijken hoe racisme kan worden aangepakt in het publiek beleid, moeten we eerst weten wat racisme precies inhoudt. Hierbij sluit ik me aan bij de andere sprekers inzake het belang om het begrip structureel racisme in de beleidsplannen op te nemen.

Racisme wordt vaak gezien als intentionele discriminatie tussen individuele personen op basis van fysieke kenmerken zoals huidskleur. Echter, is dit niet de enige vorm van racisme. Er bestaan ook meer impliciete of verborgen vormen van racisme. Hierbij kunnen we een onderscheid maken tussen individueel racisme, institutioneel racisme en structureel racisme.

Individueel racisme verwijst naar racisme aanwezig in de interactie tussen individuen, zoals bijvoorbeeld racistische opmerkingen. Institutioneel racisme verwijst naar de discriminatie van geracialiseerde groepen zoals voortgebracht door publiek beleid en maatschappelijke instituties. Hierbij gaat het dus niet om het gedrag van individuen maar over het ontwerp van deze instituties en hoe die, bewust of onbewust, geracialiseerde groepen benadelen en ongelijkheden reproduceren. Een voorbeeld van institutioneel racisme is etnische of raciale profilering door overheidsdiensten. Structureel racisme, ten slotte, verwijst naar de combinatie van individueel en institutioneel racisme in de verschillende maatschappelijke domeinen en hoe die tezamen structurele ongelijkheden voor geracialiseerde groepen creëren en hun kansen in het leven beïnvloeden.

Deze structurele dimensie van racisme wordt vaak over het hoofd gezien, maar als we racisme echt willen aanpakken dan moeten we erkennen dat racisme niet beperkt blijft tot het niveau van individuele interacties alleen, maar dat ook onze maatschappelijke instituties en praktijken hier een rol inspelen. Alleen als we dit erkennen, kunnen we beginnen na te denken over hoe we racisme door middel van beleid kunnen aanpakken.

Zoals gezegd, lost het feit dat Brussel superdivers is het probleem van racisme niet automatisch op. Wat kan de overheid doen om racisme en de resulterende ongelijkheid aan te pakken via beleid? Hier kunnen we verschillende strategieën of typen van anti-discriminatie of gelijkheidsbeleid onderscheiden.

Allereerst is er het onderscheid tussen een zogenaamd 'kleurenblind' of 'kleurenbewust' beleid. Deze twee soorten van beleid vertrekken vanuit een tegengesteld idee van hoe we gelijkheid het beste kunnen promoten. Een kleurenblind beleid vertrekt van het idee van gelijke behandeling en gaat er vanuit dat de beste manier om gelijkheid te bereiken is om geen enkel onderscheid te maken op basis van ras of etniciteit in het beleid. Een kleurenbewust beleid gaat er daarentegen vanuit dat zolang racisme niet volledig verholpen is, het beleid wel degelijk rekening moet houden ras en etniciteit als sociaal relevante categorieën. Een kleurenbewust beleid erkent op de een of andere manier dus raciale of etnische categorieën, terwijl een kleurenblind beleid deze juist afzweert.

Beide soorten van beleid hebben voor- en nadelen. Aan de ene kant, staat een kleurenblind beleid het niet toe om bijvoorbeeld arbeidsmarktdata te verzamelen volgens origine, zoals gebeurd in de socio-economische monitoring, en zo ongelijkheid tussen verschillende groepen in kaart te brengen of om een doelgroepenbeleid uit te werken. Verschillende studies laten dan ook zien dat een officieel kleurenblind beleid vaak met proxy categorieën werkt, zoals een focus op bepaalde gemeenten, om alsnog specifieke minderheidsdoelgroepen te kunnen bereiken. Aan de andere kant, loopt men met

een kleurenbewust beleid in sommige gevallen het risico om stereotypen te bevestigen en op stigmatisering van bepaalde minderheidsgroepen.

Een kleurenbewust beleid kan verder opgesplitst worden in een type beleid dat etnisch-rationale ongelijkheden voornamelijk interpreteert als individuele tekortkomingen van migranten en/of minderheden zelf, of een beleid dat ook structureel racisme als oorzaak van deze ongelijkheden ziet en dit actief wil tegengaan. Het eerste type beleid erkent wel degelijk dat er ongelijkheden bestaan in bijvoorbeeld het onderwijs of op de arbeidsmarkt, maar focust zich in de aanpak van deze ongelijkheden op het compenseren voor veronderstelde individuele tekortkomingen van minderheidsgroepen, zoals bijvoorbeeld het aanbieden van taalopleidingen of loopbaanbegeleiding. De focus ligt hier dus op de verantwoordelijkheid van het individu om zich aan te passen aan de meerderheidsnorm. Het tweede type beleid focust zich eerder op het creëren van meer gelijkheid door het proactief aanpakken van discriminatie en racisme. Hier ligt de focus dus meer op racisme en ongelijkheid als structureel probleem.

Voor welk type beleid zou het Brussels hoofdstedelijk gewest dan het best kiezen? Zoals ik al zei, denk ik dat het van belang is om racisme als een structureel probleem te zien en voorbij de definitie van individueel racisme te gaan. Als we racisme willen aanpakken en gelijkheid bevorderen, dan moet er zowel op individueel niveau als op institutioneel niveau worden ingegrepen. Op beide niveaus heeft de overheid een rol te spelen. Op individueel niveau, kan het Brussels gewest inzetten op het actief opsporen van discriminatie en op meer bewustwording over de wortels van racisme onder haar burgers. Op institutioneel niveau, is het belangrijk om geïnstitutionaliseerde praktijken te toetsen op vooringenomenheden die minderheidsgroepen direct of indirect benadelen. De erkenning van structureel racisme is een eerste, belangrijke stap om het probleem van racisme op te lossen. Als superdiverse stad bevindt Brussel zich in een unieke positie om de strijd tegen racisme aan te gaan en om te werken aan meer gelijkheid voor al haar inwoners.

Dat brengt mij bij het einde van mijn presentatie. Ik dank u voor uw aandacht.